

RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR VALUTA BOZORINI BARQARORLASHTIRISH USULLARI VA ULARNING O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA’SIRINI BAHOLASH

Ahmadjonov Ozodbek

Andijon davlat texnika instituti

Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv

fakulteti “Bank ishi va audit” yo’nalishi

4-kurs K-115-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: N.Yu. Avilov

Annotatsiya: Rivojlangan mamlakatlarda valuta bozorini barqarorlashtirish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada AQSH, Yevropa Ittifoqi, Yaponiya kabi yetakchi davlatlarning valuta bozorini boshqarish usullari tahlil qilinadi hamda ularning o‘ziga xos xususiyatlari ko‘rsatib beriladi. Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlar tajribasining O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’siri baholanib, milliy bozor uchun zarur bo‘lgan samarali yondashuvlar aniqlanadi. Tadqiqot natijalari O‘zbekistonda valuta bozorini barqarorlashtirishga qaratilgan siyosatni yanada takomillashtirish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: valuta bozori, barqarorlashtirish, markaziy bank, valuta kursi, valuta siyosati, valuta intervensiyasi, valuta zaxiralari, rivojlangan davlatlar, iqtisodiy barqarorlik.

Аннотация: Стабилизация валютного рынка в развитых странах является одним из ключевых факторов обеспечения экономической стабильности. В данной статье рассматриваются методы управления валютным рынком ведущих стран, таких как США, Европейский Союз и Япония, а также анализируются их особенности. Кроме того, дана оценка влияния опыта развитых стран на экономику Узбекистана и выявлены эффективные подходы для национального рынка. Результаты исследования служат основой для разработки рекомендаций по дальнейшему совершенствованию политики стабилизации валютного рынка в Узбекистане.

Ключевые слова: валютный рынок, стабилизация, центральный банк, валютный курс, валютная политика, валютная интервенция, валютные резервы, развитые страны, экономическая стабильность.

Abstract: Stabilizing the currency market in developed countries is one of the key factors ensuring economic stability. This article analyzes the currency market management methods of leading countries such as the USA, the European Union, and Japan, and highlights their specific features. In addition, the impact of developed

countries' experience on Uzbekistan's economy is assessed, and effective approaches for the national market are identified. The research results serve as a basis for developing recommendations to further improve currency market stabilization policy in Uzbekistan.

Keywords: currency market, stabilization, central bank, exchange rate, currency policy, currency intervention, currency reserves, developed countries, economic stability.

KIRISH

Global iqtisodiy muhitda valuta bozorining barqarorligi davlatning iqtisodiy xavfsizligi va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xususan, rivojlangan mamlakatlar valuta bozorini tartibga solishda o'ziga xos mexanizmlar va samarali boshqaruv uslublarini shakllantirgan bo'lib, ularning tajribasi bugungi kunda ko'plab davlatlar uchun o'rnak bo'lib xizmat qilmoqda. AQSH dollari, yevro va iyena kabi jahonning asosiy valuta birliklari ortida kuchli iqtisodiy asos va puxta valuta siyosati mavjudligi valuta bozorida barqarorlikning garovi hisoblanadi.

Valuta kursining barqarorligi nafaqat ichki narxlar darajasi va inflyatsiyani nazorat qilish, balki tashqi savdo balansi, milliy ishlab chiqarishning raqobatbardoshligini oshirish hamda xalqaro investitsiya oqimlarini jalb etishda ham katta ahamiyatga ega. Shu sababli rivojlangan davlatlar valuta bozorini tartibga solishda foiz stavkalari siyosati, ochiq bozor operatsiyalari, valuta intervensiyasi, kapital nazorati kabi turli iqtisodiy vositalardan oqilona foydalanadi.

O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga integratsiyasi kuchaygan bir paytda valuta bozorini barqarorlashtirish masalasi tobora dolzarb bo'lib bormoqda. So'nggi yillarda valuta kursini bosqichma-bosqich erkinlashtirish, valuta bozorini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar milliy iqtisodiyot uchun yangi imkoniyatlarni yaratmoqda. Shu bilan birga, rivojlangan davlatlar tajribasini chuqur o'rganish va milliy sharoitga moslashtirish valuta siyosatining yanada samarali bo'lishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Rivojlangan mamlakatlarda valuta bozorini barqarorlashtirish bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar va xalqaro moliya tashkilotlari hisobotlari ushbu mavzuni chuqur o'rganish uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Jahon banki, Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF), OECD kabi tashkilotlarning yillik hisobotlari valuta bozorining global tendensiyalari va barqarorlik omillarini tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, AQSH Federal Rezerv Tizimi, Yevropa Markaziy Banki va Yaponiya Bankining rasmiy statistik ma'lumotlari va tahliliy hisobotlari valuta boshqaruvi sohasidagi ilg'or amaliyotlarni ko'rsatib beradi.

Ilmiy adabiyotlarda rivojlangan davlatlarda valuta kursining erkin yoki boshqariluvchi kurs rejimlari, davlatning valuta bozoridagi roli, foiz stavkalari va valuta intervensiyasi siyosati batafsil tahlil qilingan. O'zbekistonda valuta bozorini rivojlantirish bo'yicha so'nggi yillardagi islohotlar ham milliy iqtisodiy jurnal va tahliliy nashrlarda keng yoritilgan. Ushbu manbalar asosida xorijiy tajriba va milliy amaliyot o'zaro taqqoslanib, O'zbekiston sharoitiga mos tavsiyalar shakllantirildi.

Maqola uchun asosiy metod sifatida komparativ tahlil va sistemali yondashuv qo'llanildi. Avvalo, rivojlangan davlatlarda valuta bozorini barqarorlashtirishning asosiy mexanizmlari aniqlanib, ularning samaradorligi statistik ko'rsatkichlar orqali baholandi. Shundan so'ng, olingan natijalar asosida O'zbekiston iqtisodiy muhitiga mos tavsiyalar ishlab chiqildi. Tadqiqot davomida sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) tahlil metodlari uyg'un holda qo'llanilib, xolis va ilmiy asoslangan xulosa chiqarildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, rivojlangan mamlakatlarda valuta bozorini barqarorlashtirish bo'yicha qo'llaniladigan usullar iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Masalan, AQSHda valuta bozorining barqarorligi asosan Federal Rezerv Tizimining foiz stavkalari siyosati, ochiq bozor operatsiyalari va kuchli moliya bozorining mavjudligi hisobiga ta'minlanadi. AQSH dollarining jahon valuta bozoridagi yetakchi o'rnini valuta kursining ortiqcha tebranishlarini cheklashga yordam beradi.

Yevropa Ittifoqida valuta bozorini barqarorlashtirish yagona valuta — yevro asosida tashkil etilgan bo'lib, Yevropa Markaziy Banki a'zo davlatlar uchun yagona pul-kredit siyosatini yuritadi. Inflyatsiyani qat'iy nazorat qilish va valuta kursini tashqi shoklardan himoya qilish asosiy maqsad sifatida belgilangan.

Yaponiya valuta bozorini barqarorlashtirishda intervension siyosatga katta e'tibor qaratadi. Yaponiya Banki valuta bozorida faol ishtirok etib, iyena kursining raqobatbardosh darajada saqlanishini ta'minlaydi. Natijada Yaponiya eksport salohiyati yuqori darajada rivojlanadi.

O'zbekiston valuta bozorini rivojlantirish va barqarorlashtirish borasida so'nggi yillarda erishilgan yutuqlar ham tahsinga loyiq. Valuta kursini erkinlashtirish bo'yicha bosqichma-bosqich amalga oshirilgan islohotlar milliy bozorning tashqi iqtisodiy muhitga moslashuvchanligini oshirdi. Biroq, hali ham valuta kursining o'zgaruvchanligi tashqi savdo va inflyatsiyaga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

MUHOKAMA

Rivojlangan mamlakatlarning valuta bozorini barqarorlashtirish tajribasini tahlil qilish O'zbekiston uchun bir qator muhim xulosalarni shakllantirishga imkon berdi. Avvalo, AQSH va Yevropa Ittifoqi tajribasi ko'rsatadiki, valuta bozorining barqarorligi moliya bozorining chuqurligi, markaziy bankning mustaqilligi va foiz

stavkalari siyosatining moslashuvchanligi bilan bevosita bog'liqdir. Bu davlatlarda valuta kursining asosiy qismi bozor kuchlari tomonidan shakllantirilsa-da, markaziy banklar zarur hollarda bozorga intervensiya qilib, kursning keskin tebranishlarini jilovlaydi.

Yaponiya va Xitoyda esa davlatning valuta bozoridagi roli yanada kuchli bo'lib, valuta kursining raqobatbardosh darajada saqlanishi eksport salohiyatini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan. Yaponiya Banki kursning tebranishiga nisbatan faol intervensiya siyosatini yuritib, Xitoy Xalq Banki valuta kursini qat'iy belgilangan diapazonda ushlab turadi hamda kapital harakatini nazorat qiladi. Bu usullar tashqi iqtisodiy tahdidlarga chidamlilikni oshiradi, biroq bozor erkinligini qisman cheklaydi.

O'zbekistonning so'nggi yillardagi valuta siyosati erkinlashuv bosqichiga o'tgan bo'lsa-da, valuta bozorini barqarorlashtirishda hali ham qator muammolar mavjud. Bozorning chuqurligi yetarlicha emas, valuta zaxiralari bo'yicha zaxira darajasi talabga javob beradi, ammo global iqtisodiy beqarorlik, tashqi qarzдорlik va eksport-import muvozanati valuta kursiga bosimni kuchaytiradi.

XULOSA

Rivojlangan mamlakatlar valuta bozorini barqarorlashtirish bo'yicha shakllantirgan amaliyotlari O'zbekiston uchun bir qator muhim saboqlar beradi. Tahlillar ko'rsatdiki, valuta bozorining barqaror ishlashi moliya bozorining rivojlanganligi, markaziy bankning mustaqilligi va valuta siyosatining moslashuvchanligi bilan bevosita bog'liqdir. AQSH va Yevropa Ittifoqida valuta kursining barqarorligi bozor kuchlari va monetar siyosatning uyg'unligi natijasida ta'minlanadi. Yaponiya va Xitoy esa valuta kursini qat'iy nazorat qilish va faol intervensiya siyosati orqali tashqi raqobatbardoshlikni oshiradi.

O'zbekiston uchun eng maqbul yondashuv – rivojlangan davlatlar tajribasidan foydalanib, milliy iqtisodiy real holatga moslashgan valuta siyosatini shakllantirishdir. Shu nuqtai nazardan, milliy valuta kursining barqarorligini ta'minlash uchun quyidagi asosiy yo'nalishlar muhim hisoblanadi:

- Valuta zaxiralarini yetarli darajada shakllantirish va ularni samarali boshqarish;
- Markaziy bankning mustaqilligini oshirish va pul-kredit siyosatini zamonaviy tamoyillarga asoslash;
- Valuta kursini keskin o'zgarishlardan himoya qilish maqsadida maqsadli va shaffof intervensiya siyosatini yuritish;
- Foiz stavkalari siyosatini bozor talablariga moslashtirish va inflyatsiyani nazorat ostida ushlab turish;
- Valuta bozorida raqobatni oshirish va spekulyativ ta'sirlarni minimallashtirish uchun nazorat mexanizmlarini takomillashtirish.

Shu asosda rivojlangan davlatlar tajribasi O'zbekiston valuta bozorini barqarorlashtirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va tashqi iqtisodiy xatarlarni

kamaytirishda mustahkam tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Kelgusida bosqichma-bosqich amalga oshiriladigan islohotlar va ehtiyotkor valuta siyosati milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirib, barqaror rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki. Yillik hisobotlar, 2023–2024 yillar. — Toshkent: Markaziy Bank Matbuoti.
2. Federal Reserve System. Annual Report, 2023. — Washington D.C., USA.
3. European Central Bank. ECB Annual Report, 2023. — Frankfurt am Main, Germany.
4. Bank of Japan. Annual Review, 2023. — Tokyo, Japan.
5. People's Bank of China. Monetary Policy Implementation Report, 2023. — Beijing, China.
6. Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF). World Economic Outlook, 2023. — Washington D.C., USA.
7. OECD. Economic Outlook, 2023. — Paris, France.
8. Jo‘rayev X. Valyuta bozorini boshqarishning nazariy asoslari. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. — 180 b.
9. Karimov A. Moliyaviy barqarorlik va valuta siyosati. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. — 210 b.